

Fodor Miklós

A halálöszön hatalmát érezve hevít életöszönt

Török Ági: *Fénykavicsok* – válogatott versek
Cédrus Művészeti alapítvány, Budapest, 2025

A kötet cím két alapvető minőség összetétele: fény és kavicsok. A fény az égre, a transzcendenciára mutat, míg a kavics a földre, a fizikai valóságra. A fény: egy és oszthatatlan; a kavicsok a sokaságot képviselik. Míg a fény tiszta energia, addig a kavics az idő által csiszolt, kihűlt és megkeményedett anyag. Török Ági metaforája kibékíthetetlennek tűnő ellentéteket egyesít, melynek pontos jelentése a kontextusból kiragadva nem is határozható meg egyértelműen. **Fényből való kavicsokról vagy fénylő kavicsokról van szó? Leginkább mindkettőről: teremtő hatalomról, illetve az ihletett lírai lélek figyelme által megvilágított, életre keltett létezőkről, érzésekről.**

E kettősség – kihűlés és felizzás, halálöszön és életöszön dinamikája – a kötet egészét jellemzi. Az alábbiakban négy vers (*Fényorgia*, *Rejtőzködő*, *Csilingelő*, *Az állomás neve R e c s k*) tüzetesebb vizsgálatával teszek kísérletet arra, hogy feltárjam e költészet mágikus, létfigyelő és árnyékba rejtőzködő rétegeit.

Fényorgia

Előzetesen ennyit mondhattam a címről és a cím alapján Török Ági kötetéről, melynek verseiben végleteket várok egymásnak feszülni. Lássuk először az izgató *Fényorgia* című darabot!

*ha már ÉLETben
hagyattam tomboljon
táncoljon toporzé-
koljon ordítson*

a FÉNY

körülöttem...

*fáj karom
fáj felhő
agyamba váj
ekevas*

*félhomály
nem kell
fény szorítson
más úgyse
ölel*

*(kötélhágcsó alattam)
sejtjeim noszogassa
ropogtassa csontom
ha már életben ma-
radtam...*

A vers két majdnem teljesen azonos állítás közé, mint festmény képkeretbe ékelődik. *Ha már ÉLETben / hagyattam (...) ha már életben ma- / radtam.* Az életben maradás a halál árnyát hívja a befogadói asszociációs mezőbe. Emberi lényt érzékelünk, akit megközelített a halál, de nem vitt el. Erre a mindent megelőző történésre reagál a fenti vers. Mindazáltal az értelmező úgy látja, hogy **az életben maradottság, a halál árnyéka és az erre a szituációra adott önhevítő, élethevítő, fényhevítő mágikus reakció Török Ági egész költészetét jellemzi.**

A reakció elsősorban tehát gerjesztés: tombolásra, táncolásra, toporzékolásra, ordításra szólítás. A fényt biztatja erre a lírai én. A fényt, mely az élet végső energiaforrása. **A felszólítás lényege: expresszivitás, felfokozottság, harsányság, tiltakozás, tempó és lendület. Az élan vital (Bergson), az életlendület mozgásba hozása.**

A halál árnyéka, amit Freud nyomán halálösztönnek is tekinthetünk, fájdalomként jelenik meg a lírai énben. A fényhevítés tehát a fájdalomnak, a halál hírnökének a legyőzését jelenti. Félmegoldással, kompromisszummal nem elégszik meg a lírai én: *félhomály / nem kell.* Azt akarja, szinte követeli, hogy a fény teljesen vegye körül és szorítsa-szorongassa: *más úgyse / ölel* – jegyzi meg lakonikusan, mellyel egy

újabb szituációs alapvonást, a lírai én magányát jelzi. A magányról megjegyezhetjük, hogy hasonlóan a fájdalomhoz, a halálnak, vagyis az élet kihülésének hírnöke.

A vers ezen pontján egy zárójeles közbevetés érkezik: *(kötélhágcsó alattam)*. A kép megrajzolja azt a függőleges tengelyt, amelyet eddig is sejtettünk, hiszen a fényt (életadó energiát) fentre képzeltük, míg a halál hívását a föld mélye felől hallottuk. **Most viszont már szinte látjuk is a lírai ént, amint a magasban, fénybe, költészete által teremtett látomásba burkolózva lefelé tekint: tudja, nem felejtí egy percre sem: a halál mélysége fölött táncol, leng, és erősen akarnia is kell, hogy ebben az állapotban maradjon.**

A fény hevítése egyet jelent saját életerőinek gerjesztésével. A fény nem marad külső: a *körülöttem* helyzetből belsővé válik, behatol a lírai énbe, biologikumáig ér, sejtjeit, csontjait *noszogatja, ropogtatja*. **A cél az ÉLETöszön felhevítése a HALÁLöszön ellenében. Az életakarát orgiasztikus, túlradó élvezetig fokozódik ebben a látomásban** – legalábbis a fogalmak szintjén, mert a képek egy efféle túlradó, fékeveszett ünnephez nem születnek meg sem ebben a versben, sem máshol a kötetben.

Rejtőzködő

A *Fényorgia* című versben találtunk egy zárójeles képet, mely akár táltosmitológiai (vagy tágabban népi mitológiai) elem is lehet, a következő versben megint találtunk egy fogalmat (rejtőzködés), mely gond nélkül beilleszthető a táltosmitológiai sémába. Mindazáltal ebben a szövegben nem a lírai én rejtőzködik, hanem az életakarát, ám ebből az állapotából is jeleket küld (ha nem küld, akkor is el-nem-rejtetté válik) melyeket a lírai én érzékeny antennája vesz. Lássuk, miképpen!

*Évezredes téglákba égetett agyagszemcsék
barlangba kövült kagylók, csigák, lepkék
tenger mélyére süllyedt feketedoboz
semmilyen jelet már nem sugároz
vakító napfénybe zárt ibolyasugár
kalitkában néma énekesmadár
tűzrózsában táncoló füstördögök
aszályban repedezett föld-rögök...
arcomra barázda költözött*

*kövek alja bogarat rejteget
tüskés ködmönt vett fel a gesztenye
mintha szélről félni kellene
soha fel nem olvadó jég, bércek orma
szabályos rendszerű kristályos csillámpala
út szélén ferde, kopott árva kopjafa...*

*Az emlékek gyarapodnak
a régiek feneketlen kútba hullnak
s megvakulnak.*

Miféle hatalom az, mely a fény gyengülése okán felerősödik, és az életet rejtőzködni kényszeríti? Miféle az a létező, mely eleve nehezen észlelhető, mert rejtőzködő természetű? És miféle a lét szerkezete, karaktere, szerveződési módja, hogy ami egyszer volt, elveszíti formáját és menthetetlenül mássá lesz? Az idő könyörtelensége, a föld és a tenger mélye, a bezártság, az eső hiánya, az öregedés, a jéghideg, a kristályosodás, a védelmi közeg növesztésének kényszere mind-mind rejtőzővé vagy eltűnővé teszi a létezőket, nincs menekvés. Mindezek dacára az élet nyoma, és maga az élet sem tűnik el. **A költői én fókusza megtalálja az életjeleket a jelenben vagy a múltban. Az eltűnőben levőt figyelmével költészetbe emeli: feltevésem szerint az alkotói folyamat révén saját magában is felleli a rejtőzködő tartalmakat, és minden felleléssel – amennyiben a figyelem egyfajta fénycsóva – életet, életenergiát is küld nekik.** Ez a hol erősebb-expresszív, hol gyengédebb-impresszív hatású élethevítő, létfigyelő, mágikus-rituális karakter alapvonása Török Ági költészetének.

*Az agyagszemcsék jelek, a megkövült kagylók jelek, a néma feketedoboz, a néma madár jelek, a repedezettség jel, a kő alá bújt bogár jel, a gesztenye tüskés ködmöne jel, a barázda az arcon jel. Látomásszerű, már-már révületet hozó képeket is felfest a költő: napfénybe néz, ibolyát lát, tűzbe néz, táncoló ördögöket lát. Sorjázó sorolás, lassú fokozás, szinte dobolásszerűen kattogó képek vezetnek a legfontosabb, legszívemarkolóbb emberi képhez az *út szélén ferde, kopott árva kopjafához*, az elmúlt életet és egyben a halált jelölőhöz (mely akár fanyar-őszinte költő önkép is lehet).*

A lét időbeliségéhez, idői természetéhez szervesen hozzátartozik, hogy létezők keletkeznek, fennállnak, gyarapodnak, majd egyesek előbb, mások később elvesznek, elnyeletnek, ugyanez áll az emberi tapasztalattal, élményvilággal kapcsolatban is. Az ember időbe, elhasználódásba, múlásba vettet emlékező-felejtő

lény. A múlt *feneketlen kút*, a belehullott életdarabok közül van, ami ideig-óráig visszanyerhető, van, ami saját energiával bír, és nem is hajlandó elsüllyedni, van azonban számtalan, mely örökre *megvakul*. Olyanná válnak, mint a tenger mélyére hullott feketedoboz, amit soha senki nem talál meg többé, vagy ha meg is talál, nem tud szóra bírni. Az élet, a lét ezen halálösztönszerű, entrópikus karaktervonása ellenében áll a fény, az energiaforrás mellé Török Ági: teremtet és hevít mágikusan.

Csilingelő

Sokféle módon, igen gazdagon szólal meg a költő *Fénykavicsok* című, válogatott verseket tartalmazó kötetében. Ha csak az imént vizsgált verseket nézzük, először mágikus-felszólító hangot hallottunk, másodjára tűnődő-filozofikust, most következő versében pedig annak lehetünk tanúi, miképpen válnak az érzékelt dolgok látomásszerűvé, miképpen személyesülnek meg, telítődnek emberies tartalmakkal, miképpen jelenik meg a mitologikusság révén a – döntően képi – transzcendencia.

*Óriásliliomok az útszélen...
vándorszél ölelgeti, aztán ráüt
furkósbót öregvége tör mindenütt
dőlt dereka, táncol borotvaélen.*

*Harangocskák porcelánhangját hallom
kehelykráterébe kószol darázs is
Zsemme meg zsoltáros áhítattal, s máris
száll. Lelkem fölött angyalszárnyoltalom.*

*Lábujjaim rézmadarak karma
ős-szorítóízom itt felejtődött...
- Szemed sugara még betakar ma...*

*Szívószálon éj csöppög Hold mögött.
Agyi cellák között zápor felzokog
és csilingelnek fehér harangok.*

A csilingelés vékony, magas hangokat jelent. Ezt mennyei hangként értem, képi megfelelője egy vékony szál lehetne, mely áthasít vagy átkígyózik bármin és megtesz bármely távolságot ezzel a stratégiával. A költő antennája veszi ezt a nem evilági hangjelet sok más evilági hangjel között is. Úgy tűnik, olyan karaktere, olyan ereje van a csilingelésnek, mely képes saját értelmét a költői énbe plántálni, és rajta keresztül rávetíteni minden másra. A csilingelő hang forrásai *fehér harangok*, melyek mitikus-túlvilági asszociációkat keltenek.

Az *óriásliliomok az út szélén* egészen hasonló helyzetben kerülnek a befogadó szemei elé, mint az előző versben a *kopjafa*. Ám míg a kopjafa a halottat, a volt életet idézte meg, a liliomok egyértelműen a virágzó életre utalnak. A megjelenő út reális képe, mivel látomásban vagyunk, sorsútként is értelmeződik, a lírai én halad valamerre, úton van. Az óriásliliomokkal történik valami: szél kerekedik, ám ez a szél egészen emberiesen viselkedik: ölelgeti őket, aztán hirtelen rájuk üt furkósbotszerűen. **A szél reális képe is hordoz mélyebb értelmet, akár az út képe: a kívülről érkező kisebb-nagyobb, olykor egymással ellentétes sorshatásokat jelentheti.** A derékban meghajló, majd táncra perdülő liliomok képe is egészen emberi – lírai önkép is lehet, mint a kopjafa –, a meghajlás még a szélhatás passzív elfogadása, ám a tánc már egy aktív válasz. Igaz, ez a tánc nem veszélytelen: hiszen borotvaélen történik, utal a szerző a szólásra.

Török Ági költészetének nemcsak az fontos vonása, hogy az érzékelt tárgyak szinte észrevétlen alakulnak át látomássá, hanem az is, hogy költészeti megszólalását sok esetben természeti környezetbe helyezi, akár a népdalok. E tény pedig egy mélyebb és egyben ősi léthangoltságra utal, melynek lényegét az az állítás foglalja össze, hogy az ember a természet gyermeke, világa szervesen illeszkedik az Élet rendjébe, s habár ettől eltérhet, örök feladat marad mindenkor vissza is illeszkednie. **Török Ági költészete szinte a természet nyelvén szól, az ő nyelvi megszólalásában nem érzem a kiszakadás-visszatérés dinamikáját, az emberlét tragikus ízű létdrámáját. Minden feszültség, ellentét, fájdalom, halálközelség egy alapvető létharmónia keretein belül jelenik meg.** Ebben a versben is.

Felteszem, a lírai én azért hallja a versben a *porcelán harangocskák* hangját, mert maga a költő ezt valóban hallotta valamikor, és ez az emlék az ihlet idején előbukkant az emlékezet kútjából. Meglehet, a versbéli *darázs* is egy valós élmény, és a kreatív képzelet csak akkor teszi hozzá a magáét, amikor azt olvassuk: *zsemmeg zsoltáros áhítattal*. A kis porcelánharang talán azért csendül meg, mert a darázs virágnak nézi, és megpróbál bibéjébe kóstolni, miközben szárnyával zümmög, és e két hang együttese szakralizálja a költői lelket. A szárnyas lény különös tette a különösség érzetét hozza,

ez pedig megidézi az angyalok világát. Így alakul asszociációról asszociációra a költő látomás: magas (vékony, mennyei) hang, szárnyas lény, zümmögő zsolozsma, zsoltár, áhítat: *Lelkem fölött angyalszárnyoltalom. Az őrangyal sejtelve a fej fölött ugyanaz a karakterű létérzet, mint az, amikor a természettel teljes összhangot él át a lélek. Ezt ősbizalomnak is nevezzük.*

A vers ezen pontján előlépett a lírai én. Nem mondanám, hogy a lírai én előtérbe kerülése nem jellemző erre a költészetre, de azt se mondanám, hogy nagyon jellemző. Elő-előlép, aztán eltűnik valami mögött: az a benyomásom, hogy **szeret rejtőzködni, szeret önmagára fókuszálni, de leginkább ezt az oda-vissza mozgást szereti, mely azonos a lét legalapvetőbb dinamikájával.** Az oltalmazó angyal képze önmagára irányította figyelmét. Önmagán belül pedig egy különös jelenségre: mintha valamit szorítana a lába, mintha kapaszkodna, akár egy madár – igaz, rézmadarat említ a vers, mely nem élő, hanem jelentést hordozó művészi alkotás –, *ős-szorítóízom itt felejtődött.* Ősvilági, rejtett atavizmust, ősrégi ösztönt fedez fel magában a lírai én, mellyel az élethez ragaszkodik. Ez az ösztönös ragaszkodás ugyanaz csak más nézőpontból (alulról az Élet felől), mint a fej fölötti *angyalszárnyoltalom*, amit őslétebizalomként is értelmeztem. Ebben a jelenségben is az életerő, életakarát rejtőzködő, de bizonyos szituációkban határozottan előbukkanó, felismerhető jelét látja a költő – és ez a látásmód, ez a költői karaktervonás lényegi elem, mint arra már utaltam korábban.

A *Szemed sugara még betakar ma...* sor létrehoz a versben egy rejtélyes én-te kapcsolatot. Nem tudjuk, ki a te. Az angyal? Lehet. Jóllehet az is lehet, hogy egy reális kapcsolat. Az sem kizárható, hogy egy múltbeli, már lezárt szerelem. Avagy mindez együtt, mely úgy lehetséges, hogy **a transzcendenciával, a túli világgal a versírás révén létrejött kapcsolat**, egyben ezt a múltbeli kapcsolatot is újra jelenvalóvá tette egy pillanatra.

A vers utolsó három sorát expresszív látomásként értem, ahol **egyszerre van jelen jelképek nyelvén a transzcendencia és a földi-biológiai világ, mintha egyé is olvadnának, mintha az egy valóságnak kétféle olvasatává válnának.** Az *éj* a halálra, a túli világra utal; *csöpög*: mintha mérge csöpögne s mérgezne lassan. A *Hold*, mint az Éj királynője, egyben delejes hatalom, aki anyai típusú szeretetével megengedi, hogy átjárás keletkezzen azok között, akiket a halál elválasztott. Mégis *agyi cellákról* esik szó, melyek egy merev rendszerre utalnak, megkövültségre, bezártságokra, elválasztottságokra, ugyanakkor *zápor* söpör végig rajtuk: mozgalmasság, élet, erő, hatalom, mely a merevséget is oldhatja. Zokogás is hallatszik, valaki, valami *felzokog*, a cellazártságból kitör, egy elfojtott érzés, egy hatalmasra nőtt vágy – az életé, a szereteté, a szerelemé.

Az állomás neve **R e c s k**

Végezetül egy olyan versről szeretnék néhány szót szólni, mely leginkább a realisztikus nyelviségű élményköltészet kategóriájába sorolható azzal a megkülönböztetéssel, hogy mivel a címbe foglalt sor refrénszerűen többször visszatér, elindul a szöveg a szakrális prédikáció, vagy távolabbi rokona, a kántálás felé.

*Ültünk a fapados vonaton...
talán hétéves voltam, a
húgom ugrált állandóan
és a nyitott ablakban
integettünk a fáknak*

Bár a cím mintegy spoilerezte, előrevetítette a lényegi témát, az első szakaszban idilli, kedves, gyermeki hangulat uralkodik.

*Egyszer Apu felhúzta
és szólt, hogy üljünk
rendesen és bármit
látunk, legyünk csendben*

Az idillbe váratlanul behatol egy atyai-óvó tett és felszólítás, valamint egy nehezen értelmezhető információ. A felszólításnak az a lényege, hogy ettől a pillanattól nem szabad oldottan létezni, viselkedni kell, rendesnek kell lenni. E felszólítás az ablak felhúzásával együtt teljes mértékben oda nem illő a gyermekek szemében. Szorongást kelt. E szorongást fokozza még a közlés, hogy lehetnek olyan történések, melyek meglepnek, melyek érzelmi reakciókat válthatnak ugyan ki, de nem szabad engedni ezeknek az érzelmeknek.

*A vonat lassított és
nyikorogva megállt.
Az állomás neve: **Recsk**...
Gépfegyverek igazoltattak

mindenkit... ahogy Apuhoz*

*értek, húgom sírva fakadt
Valakit erősen karon
ragadtak és leráncigálták*

*Az állomás neve: **R e c s k...***

*Szegényes ruhában
menekülni próbált egy
bácsi... lőttek is...*

Megtörténik az esemény, melyet az atyai-óvó szó előrevetített. A gyermekek számára értelmezhetetlen, szorongást fokozó, hogy a békés, idillikus világban fegyverrel a kezükben emberek mennek oda más emberekhez, akiknél nincs fegyver, igazoltatják őket, akár le is lőhetnék, hiszen valaki valamiért menekül, dörrenés hallatszik, védekezni nincs esély, hiszen egyenlőtlen az élethelyzet. **Feltárul a világ egy rejtett bugyra, egy riasztó, félelmetes terület, mely ugyan el van zárva, mégis létezik, és ha létezik, nem lehet kizárni, hogy egyszer az idill gyermeki lakóját is magába nyeli.** Ettől az élménytől kezdve az idill zártsága megszűnik, ám ha az idill nem zárt, akkor már nem is idill.

*Évtizedek múlva néha
eszembe jut... Meggyőződése
azért tettük e kirándulást, hogy
Apu meggyőződjön arról,
amiről senki se beszél...*

*Kérdeztünk volna sok
mindent, de szemével
intett, hogy NE!*

*Húgom se ugrált már
valami félelem telepedett
a lelkére...*

*Az állomás neve **R e c s k** volt...*

Mint korábban megjegyeztem, bizonyos emlékeknek erejük van ahhoz, hogy ne tűnjenek el a mélységes mély kútban, hanem időről időre felszínre bukjanak. Ez egy ilyen emlék. Az apa lelki karaktere – úgy vélem – hasonló lánya lelki karakteréhez abból a szempontból, hogy bizonyosságot akar, hogy ahol sejtelemes jelet érzékel – főleg, ha nyugtalanítót –, ott utánajár, elindul felé. Ez a fajta készítés a sorsát is alakítja. A jel a vizsgált versben szóbeszéd és elhallgatás, mely a világ egy pokoli bugyrát rejt, melyről talán jobb lenne nem tudni... Ám **ha valakit művészi lélekkel áldott meg a sorsa, akkor éppenséggel az efféle jelek, mely a világ tiltott vagy titokzatos, olykor éppenséggel csodaszerű tartalmai felé mutatnak, válnak hívogató, csábító hangokká.** Ha az idill mögött feltárul a sötét alvilág, akkor az idill vagy nyomtalanul elpárolog, vagy átalakul a szeretet megvalósítandó képzeleti birodalmává, melyért az alvilág erőivel szemben napról napra harcot kell folytatni az ÉLET és a FÉNY jótékony hatását segítő, hogy ne a halálösztöné, ne az entrópiáé legyen az utolsó szó. Legalábbis, amíg élünk és alkotni tudunk.

Összegzés:

Fény és Élet mágikus rítusai Török Ági költészetében

A vizsgált négy vers (*Fényorgia*, *Rejtőzködő*, *Csilingelő*, *Az állomás neve R e c s k*) értelmezése során arra törekedtem, hogy olvasó előtt néhány fő vonásában kirajzolódjon Török Ági költészetének koherens, mélyen rétegzett motívumrendszere és vilásképe. A verseket egyazon egzisztenciális magatartás különböző poétikai megnyilvánulásaiént olvastam. **E költői világgép tengelyét a freudi értelemben vett halálösztön (az entrópia, a felejtés, a fájdalom, a magány és a politikai terror) valamint a bergsoni életlendület (az élan vital, az életakarát, a fény és a szakrális jelenlét) szüntelen küzdelme alkotja.** Az értelmezésekben igyekeztem bemutatni, hogyan válaszol a lírai én a lét ambivalens szólításaira és határhelyezeteire a poézis különböző megszólalási módjaiban.

A feszültség expresszív kiáltása: A *Fényorgia* a halál árnyékából való megmenekülés utáni elementáris életakarást rögzíti. A költői szó itt felszólítás, amely **szinte követeli a mindent elborító fény orgiasztikus jelenlétét a test biologikumában, hogy túlkiabálja a magány, a fájdalom és az elmúlás hírnökeit.**

A filozofikus-mágikus nyomkeresés: A *Rejtőzködő* egy meditatívabb viszonyulás, ahol az életakarát elrejtő önmagát az idő, az öregedés és a fizikai világ mélyrétegeibe. A költő itt afféle rituális közvetítőként (antennaként) működik:

figyelmét mint „fénycsóvét” használja, amely energiát küld a rejtőzködő létezőknek, valamint a múlt feneketlen kútjába merült, „megvakuló” emlékeknek.

A szakrális-természeti ősbizalom: A *Csilingelő* a függőleges tengelyen mozgó transzcendencia verse. A természeti lentbe való atavisztikus-ösztönös kapaszkodás (*ős-szorítóizom*) és a szakrális fentről érkező védelem (*angyalszárnyoltalom*) egy tágabb, a népdalok világképére is jellemző létharmóniára alapozódik. A lírai én sorsútja a borotvaélen táncoló óriásliliom képében az életveszély és az életigenlés metaforájává válik.

A politikai trauma idillt átértelmező hatása: Az *állomás neve R e c s k* című vers visszanyúl a gyermekkori idill végleges elvesztésének pillanatához, a politikai világ erőszakot alkalmazó, titkolt bugyraival történő elnémító találkozáshoz. Az apai és a költői személyiség között párhuzamot véltem felfedezni: **mindketten a közvetlenül tudható világ mögött rejtőzködő, érzelmileg megviselő, haláltól, entrópiától árnyékolt területekről igyekeznek hírt szerezni.**

Végső összegzésként azt mondhatom, hogy Török Ági költészetében az alkotás: mágikus élethevítés. Legyen szó személyes fájdalomról, az idő pusztításáról vagy a történelem sötét eseményéről, mint kollektív traumáról, a költő figyelmével és nyelvi erejével mindig a FÉNY és az ÉLET oldalára áll. **A pusztulás entrópiája ellen folytatott mindennapos, makacs küzdelem során soha nem a halálösztöné, mindig a teremtető életé az utolsó szó.**